

JOUW SCHOOL, TOP VOOR BEGRIJPEND LEZEN?!

De recente krantenkoppen liegen er niet om: *Maak prioriteit van begrijpend lezen; Haal begrijpend lezen uit het verdomhoekje; Hoe leerlingen weer moeten leren lezen*. Anno 2019 is het niet goed gesteld met het begrijpend lezen van Vlaamse kinderen en jongeren, en het is alle hens aan dek om dat begrijpend leesniveau op te krikken.

Aangezien werken aan begrijpend lezen een complex gegeven is, kan dat geen taak zijn voor een individuele leraar en zijn klas. Nee, als je echt de ambitie hebt om het begrijpend leesniveau van leerlingen op te tillen naar een niveau dat leerlingen in staat stelt om goed te functioneren op school en in de maatschappij, lijkt een gezamenlijke aandacht voor begrijpend lezen aan de orde. Met andere woorden: tijd voor een leesbeleid.

Wat is leesbeleid?

Een leesbeleid verschilt niet wezenlijk van een talenbeleid, behalve dat de focus van het beleid specifiek op lezen ligt. We vertrekken dan ook van de meest gebruikte definitie van taalbeleid: *Taalbeleid is een structurele en strategische poging van een schoolteam om de onderwijspraktijk aan te passen aan de taalleerbehoeften van de leerlingen met het oog op het bevorderen van hun algehele ontwikkeling en het verbeteren van hun onderwijsresultaten* (Van den Branden, 2010, p.12). Gezien het belang dat we aan Nederlands, meertaligheid én vreemde talen hechten, spreken we in onze organisatie over 'talenbeleid'.

Wanneer we de definitie vervolgens op leesbeleid toepassen, werken we dus met het hele schoolteam aan een doordachte manier om de leesvaardigheid van de leerlingen te verbeteren. De Taalraad (2019) spreekt in zijn rapport dan ook over een 'taal-leesbeleid'.

Net als voor een talenbeleid zijn voor een leesbeleid drie cruciale acties nodig:

- 1 een gezamenlijke visie of aanpak voor begrijpend lezen en leesmotivatie uitwerken;
- 2 die aanpak vertalen in concrete maatregelen die leraren gezamenlijk uitvoeren;
- 3 evalueren of de maatregelen een positief effect hebben, en indien nodig bijsturen.

In deel 2 geven we alvast een overzicht van recente wetenschappelijke inzichten met betrekking tot begrijpend-leesonderwijs en bieden we op die manier houvast voor de gedragen gezamenlijke visie en de concretisering daarvan. In deel 3 en 4 gaan we iets dieper in op enkele aspecten van het voeren van een beleid rond die wetenschappelijke inzichten.

Inzichten in begrijpend-leesonderwijs

Leesvaardigheid, een complex gegeven

Begrijpend lezen is een erg complexe vaardigheid. Het is een (1) actief mentaal proces waarbij (2) een lezer met zijn specifieke achtergrond in interactie gaat met (3) een concrete tekst en dat

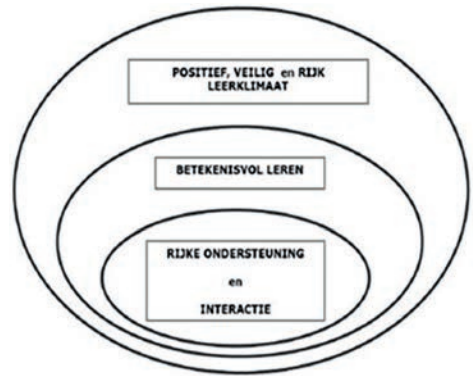
alles in (4) een bepaalde context. De kennis en vaardigheden van de lezer, de eisen die de tekst stelt, de (mentale) activiteiten die de lezer onderneemt en de (socioculturele) context waarin het lezen plaatsvindt, beïnvloeden het leesproces en bepalen in welke mate een lezer tot begrip komt.

Leesvaardigheid stimuleren in de klas

In een recente review over begrijpend lezen van de Vlaamse Onderwijsraad (2019) worden vijf didactische sleutels om het begrijpend-leesproces te stimuleren, beschreven:

Functionaliteit doelt op uitdagende, betekenisvolle leesopdrachten, waarbij leerlingen lezen met een concreet doel voor ogen dat aansluit bij hun dagelijkse leven of bij hun interesses. Typische voorbeelden zijn: een speluitleg lezen om het spel te spelen, de beschrijving over twee dieren lezen om te beslissen welk dier het gevaarlijkst is, een review lezen omdat je een nieuwe game wilt installeren ... Je leest dus eigenlijk altijd 'om iets te doen', en dat is zelden 'om de vraagjes bij de tekst op te lossen'.

In de drie cirkels (uitgangspunt voor goed taal- en leesonderwijs bij Katholiek Onderwijs Vlaanderen) krijgt functionaliteit veel aandacht binnen de cirkel van 'betekenisvol leren'.

Bron: Verhelst, M. (2004)

Interactie

Leerlingen worden niet automatisch betere lezers door alleen maar te lezen: de leraar begeleidt de leerlingen voor, tijdens en na het lezen. Bijvoorbeeld door het tekstthema te introduce- ►

ren, de voorkennis van leerlingen te activeren, in gesprek met hen te treden over de tekst, hen te vragen waar ze bepaalde informatie gevonden hebben, onduidelijke passages te verhelderen, hen te laten stilstaan bij wat de tekst voor hen betekent, hen te laten nadenken over wat ze geleerd hebben uit de tekst ...

Ook interactie tussen de leerlingen onderling is heel belangrijk. Het is ten eerste een manier om leerlingen actief met de informatie uit de tekst aan de slag te laten gaan en ten tweede kunnen leerlingen elkaar ondersteunen om tot tekstbegrip te komen.

Voorbeeld: praten over teksten uit het leerplan so Nederlands 1A

NEDa5

De leerlingen beargumenteren een eigen mening over gesproken en geschreven teksten met deze kenmerken.

Om aan die doelstelling te werken, zullen de leerlingen met elkaar in interactie gaan en tegenover elkaar hun mening verdedigen, ze zullen argumenteren over de tekst.

Strategie-instructie

Expliciete instructie in leesstrategieën is belangrijk om leerlingen te helpen de complexe mentale processen die doorslaggevend zijn bij het begrijpend lezen efficiënt en effectief uit te voeren en gepast in te zetten. Deze strategieën – sterk parallel aan de strategieën in het leerplan *Zin in leren! Zin in leven!* en de receptieve strategieën in de leerplannen talen voor de eer-

ste graad so – blijken het effectiefst te zijn bij begrijpend lezen:

- 1 vragen stellen
- 2 tekstinhoud visualiseren via een schema, voorstelling of prent
- 3 verbindingen maken met voorkennis
- 4 samenvatten
- 5 tekststructuur herkennen
- 6 tekstoriëntatie en leesdoelen stellen
- 7 begrip bewaken en verhelderen

Voorbeeld: strategie-instructie in het leerplan *Zin in leren! Zin in leven!*

Via modellering kennismaken met leesstrategieën:

- voorspellen
- visualiseren
- verbinden met voorkennis over het onderwerp
- nadenken over woordbetekenissen
- terugblikken en herlezen

2.5 - 12j

- begrip controleren
- vragen bedenken bij de boodschap
- het leesdoel voor ogen houden
- ...

Leesmotivatie zorgt ervoor dat leerlingen intrinsiek gemotiveerd zijn om de teksten te willen begrijpen. Autonomie geven, betrokkenheid stimuleren en competentie ondersteunen – vaak

afgekort als het 'ABC' van leer- en leesmotivatie – zijn kernbegrippen om de leesmotivatie van jonge lezers te bevorderen.

Inspiratie voor meer leesmotivatie op jouw school

<https://www.iedereenleest.be/over-lezen/de-praktijk/zeven-stappen-naar-een-leesplezierbeleid-op-school>

14 november 2018

In zeven stappen naar een leesplezierbeleid op school

Scholen die leesplezier een vaste plek geven in hun lees- of taalbeleid, profileren zich als leesambassadeur. Een schoolbrede en grondige aanpak brengt bovendien meer zoden aan de dijk, maar vergt wel enige zorg en tijd. Met een stappenplan onder de arm kan een school doordacht te werk gaan.

Met **transfer** wordt verwezen naar de noodzaak om het begrijpend lezen niet te beperken tot de begrijpend-leesles. Volgens de Taalraad (2019) wordt begrijpend lezen te weinig in samenhang met andere vakken gegeven, en vaak als een 'apart vak' behandeld. Aparte aandacht is zeker nodig, want onderwijs in begrijpend lezen als

herkenbaar onderdeel is noodzakelijk. Maar tegelijkertijd moet er ook tijdens het lezen binnen de andere vakken aandacht zijn voor het leren begrijpen van de inhoud van de teksten.

Verder is ook het stimuleren van begrijpend lezen buiten de schoolcontext (de transfer van binnen naar buiten de school) van belang.

Tips: begrijpend lezen in alle activiteiten en vakken

<https://pro.katholiekonderwijs.vlaanderen/taalgericht-vakonderwijs/aan-de-slag-in-je-klas>

ALINEA'S IN JUISTE VOLGORDE LEGGEN

Knippen en plakken

Voorbeeld

In de les haarzorg lees ik met de leerlingen een tekst met de opeenvolgende stappen bij het permanenten. Elke leerling leest zijn eigen stap en vertelt er iets over in de groep. Nadien leggen de leerlingen na overleg de stappen in de juiste volgorde en verbinden die met afbeeldingen.

'Het is van cruciaal belang dat die sleutels in samenhang beschouwd worden. Het heeft geen zin om enkel op één sleutel in te zetten. De vijf sleutels moeten tegelijkertijd en geïntegreerd ingezet worden om het begrijpend lezen op een positieve manier te beïnvloeden.' (Sleutels voor effectief begrijpend lezen, Gobyn e.a., 2019, p.16)

Leesvaardigheid stimuleren: de lat hoog voor alle leerlingen

In onze **leerplannen** stellen we aan alle leerlingen hoge eisen op het vlak van lezen. Dat moet ook, want lezen is een belangrijke vaardigheid in de eenentwintigste eeuw.

Voorbeeld: hoge eisen op het einde van de basisschool (ontwikkelstap uit Zin in leren! Zin in leven!)

9 - 12j

Verwerken van informatie uit verschillende boodschappen door

- de informatie te vergelijken
- de volgorde van belangrijkheid te bepalen
- de informatie te schematiseren

Sommige leerlingen hebben het echter moeilijk om goede lezers te worden en raken ontmoedigd. Daarom is het belangrijk als schoolteam goede afspraken te maken over het opvolgen en ondersteunen van alle leerlingen. Uit de Vlaamse literatuurstudie (Gobyn e.a., 2019) blijkt dat specifieke lezersprofielen geen behoefte hebben aan een volledig andere begrijpend-leesdidac-

tiek dan de gemiddelde lezers. Alle profielen zijn in even grote mate gebaat bij de vijf didactische sleutels. Wel is **de mate van intensiteit** anders voor leerlingen die het moeilijk hebben. De onderzoekers verwoorden dat als volgt:

'Wel kan het nodig zijn om een intensievere instructie voor specifieke lezersprofielen te voorzien. Dat kan door de tijd waarin de instructie gegeven wordt ►

aan te passen, door de intensiteit van de interventie te verhogen of door de groep waaraan instructie gegeven wordt, kleiner te maken.

Verder kunnen ook aanpassingen aan het materiaal voorzien worden: zo kunnen zwakke technische lezers bijvoorbeeld baat hebben bij de ondersteuning van voorleessoftware.

Hoewel de verschillende lezersprofielen geen andere didactiek vereisen, kunnen wel specifieke accenten gelegd worden: zo is het bijvoorbeeld vooral bij leerlingen met een andere thuistaal dan de instructietaal van groot belang om in te zetten op woordenschat(uitbreiding): (FAQ, p. 92)

Tips: differentiatie voor anderstalige nieuwkomers in de reguliere klas (uit de bib van Zin in leren! Zin in leven!)

<https://zill.katholiekonderwijs.vlaanderen/#!/bib/297168b5-8454-474c-b088-6f54c90e2935>

De leerlingen van het vierde leerjaar doen een project over voedselketens. Als opstart verzamelen en lezen ze verschillende informatiebronnen over het onderwerp. Op basis van die globale verkenning zullen ze leervragen formuleren. In de leerlingengroep zit een anderstalige nieuwkomer die alledaagse boodschappen begrijpt, maar moeite heeft om teksten over abstractere onderwerpen te begrijpen.

- Laat leerlingen in groepjes samenwerken. Moedig de andere leerlingen van het groepje aan om hun boodschappen duidelijk te maken voor de anderstalige nieuwkomer.
- Leg een specifiek accent: laat de anderstalige nieuwkomer vooral niet-talige boodschappen (bijvoorbeeld afbeeldingen en schema's) 'lezen'.
- Beperk het aantal bronnen voor de anderstalige nieuwkomer.

Gezamenlijk werken aan een visie en concrete maatregelen

Zoals je hierboven kon lezen, gaat leesbeleid om 'een strategische en structurele poging van een schoolteam'. Je school probeert met andere woorden te werken aan een **gezamenlijke taalpraktijk** (Van den Branden, 2018) die van onderuit groeit en vormgegeven wordt en die vanuit het schoolbeleid en middenkader ondersteund, aangestuurd en opgevolgd wordt. De Taalraad (2019) wijst erop dat de aanpak voortkomt uit een sterk urgentiebesef bij de leraren.

Volgens Gobyn e.a. (2019) geeft een schoolbrede visie op lezen antwoord op de volgende sleutelvragen:

- Welke doelen willen wij met onze leerlingen in de verschillende stadia van hun ontwikkeling op het vlak van lezen (nog beter) bereiken?
- Wat is onze pedagogische visie op hoe we die doelen het best kunnen bereiken?
- Wat is onze visie op het proces dat we als team zullen doorlopen om die pedagogische visie te implementeren tot op de klasvloer? Op welke vlakken hebben we als team bijvoorbeeld extra ondersteuning nodig?

- Wat is onze visie op de wijze waarop we zullen evalueren of we onze vooropgestelde doelen behalen, en op de wijze waarop we ons handelen zullen bijsturen op basis van die evaluatie?

Uiteraard is de visie op leesonderwijs die een schoolteam ontwerpt een schooleigen visie, die afgestemd is op de specifieke context van de school, haar leerlinginstroom, pedagogisch project en andere aspecten van de schoolwerking. De aanpak van de school is vastgelegd in een **leesbeleid(splan)**. Dat is een operationalisering van de concrete doelstellingen van de school om de ontwikkeling in begrijpend lezen van al haar specifieke leerlingen te bevorderen. Natuurlijk wordt het schoolbreed leesbeleid omgezet in acties op de klasvloer.

Om je te ondersteunen bij het omzetten van doelen naar acties, ontwikkelden we de kijkwijzer begrijpend lezen: <https://pincette.katholiekonderwijs.vlaanderen/meta/properties/dc-identifier/Cur-20180221-17>.

Evalueren en bijsturen

Voor een effectief leesbeleid is het cruciaal dat de gekozen maatregelen en hun effectiviteit wor-

den opgevolgd. Op het niveau van de klas en de individuele leraar betekent dat dat je in kaart brengt in hoeverre de leraren erin slagen om de gekozen maatregelen te vertalen naar de klasvloer: wat lukt goed, wat is moeilijker te implementeren, welke ondersteuning is nog nodig ...?

Daarnaast, en niet het minst, moeten voor de opvolging van de effectiviteit van de maatregelen de **vorderingen van leerlingen** in kaart gebracht worden. Houtveen (2019) stelt in een Nederlandse review dat het aan te raden is om het leesbegrip van leerlingen vooral formatief te benaderen door:

1 het leesproces van leerlingen in kaart te brengen door het maken van een foutenanalyse of het voeren van leesgesprekken met de

leerlingen;

- 2 de ontwikkeling van de leesmotivatie van leerlingen in kaart te brengen;
- 3 naast toetsen ook concrete activiteiten te benutten om een beeld van het begrip van de leerlingen op te bouwen;
- 4 behalve de lagere-ordevaardigheden van leerlingen, die vaak in toetsen centraal staan, ook de hogere-ordevaardigheden van leerlingen te peilen door bijvoorbeeld kritische vragen te laten formuleren over een tekst;
- 5 het begrip van leerlingen te toetsen op basis van meerdere bronnen door leerlingen bijvoorbeeld een samenhangende tekst te laten schrijven.

We ontwikkelden een schema dat tegemoetkomt aan bovenstaande tips:

Door OBSERVATIE	en/of door TOETSING	en/of door REFLECTIE EN INTERACTIE
gegevens over onderstaande elementen verzamelen:		
1	tekstbegrip	
2	leesmotivatie	
3	keuzeproces	
4	aanpak van de leesopdracht	
5	toepassen van leesstrategieën	
6	doorzettingsvermogen bij moeilijkheden	
7	leggen van transfer	
8	...	

Ook de Taalraad (2019) wijst op het belang van formatief evalueren en het geven van **formatieve feedback** aan leerlingen: *‘Leerlingen krijgen formatieve feedback op hun ontwikkeling met betrekking tot begrijpend lezen. Leraren monitoren leerlingen aan de hand van een passend volgsysteem voor begrijpend lezen en leesmotivatie, en zijn in staat om de gegevens te interpreteren in relatie tot de doelen met betrekking tot begrijpend lezen, en om interventies te plegen die het niveau verhogen. Leer-*

lingen en ouders worden bovendien regelmatig op de hoogte gesteld van de ontwikkeling van de leerlingen, en hoe die verder gebracht kan worden.’ (p.12) ◀◀

Jozefien Loman
fien.loman@katholiekonderwijs.vlaanderen

Goedele Vandommele
goedele.vandommele@katholiekonderwijs.vlaanderen

Marleen Lippens
marleen.lippens@katholiekonderwijs.vlaanderen
Dienst Curriculum & vorming

BELANGRIJKSTE BRONNEN

Algemeen secretariaat van de Taalunie (2019). *Effectief onderwijs in begrijpend lezen. Acties voor beter leesbegrip en meer leesmotivatie.* http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/Actieplan_Effectief%20onderwijs%20in%20begrijpend%20lezen.pdf

Goby, S. e.a. (2019). *Sleutels voor effectief begrijpend lezen. Inspiratie voor een eigentijdse didactiek in het basisonderwijs.*

<https://www.vlor.be/publicaties/praktijkgericht-onderzoek/sleutels-voor-effectief-begrijpend-lezen>

Houtveen, T. e.a. (2019). *De vele kanten van leesbegrip. Literatuurstudie naar onderwijs in begrijpend lezen in opdracht van het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek en de Inspectie van het Onderwijs.*